

Veertig dagen

Samira Dainan

Veertig dagen

Mijn zoektocht naar troost

Ambol|Anthos
Amsterdam

ISBN 978 90 263 2854 1

© 2016 Samira Dainan

Gedicht op p. 173 © vertaling uit het Engels door Peter Abelsen

Omslagontwerp Janine Jansen

Omslagillustratie privécollectie auteur

Foto auteur © Andreas Terlaak

Verspreiding voor België:

Veen Bosch & Keuning uitgevers nv, Antwerpen

Voor mijn vader

Inhoud

Veertig dagen

11

Epiloog

191

Dankwoord

197

Bibliografie

198

Wij zijn het die de doden
doen leven
en opschrijven
wat zij voorheen deden
en de door hen nagelaten sporen.
En alle dingen hebben wij opgesomd
in een duidelijk sprekend Boek
dat Leiding biedt.

(soera 36: Ya Sin)

Baba is dood.

Hij wordt vandaag begraven in Marokko.

Ik ben in Asilah en de zon klimt rustig omhoog.

Vanuit het appartement heb ik uitzicht op de bergen, beneden is een veldje dat dienstdoet als parkeerplaats en schapenweide. Kleine vogeltjes zingen, de schapen mekkeren.

Zijn lichaam is gisteravond overgebracht uit Amsterdam. In een houten kist met een groen kleed waarop koranteksten staan. Vandaag ga ik hem begraven in zijn geboorteplaats Asilah, samen met mijn moeder en vrienden die hij kende van vroeger. Mijn moeder vertelt me hoe geliefd hij was bij de mensen hier, hoe bijzonder ze hem vonden. De kunstenaar die als chef-kok in Nederland aan het werk ging en zo ook mijn moeder ontmoette. Mijn moeder, Nederlandse met Indische roots, was een van de mooiste vrouwen die hij ooit gezien had, met haar kastanjebruine lokken en grijsblauwe ogen.

Ik lijk op mijn vader, zeggen ze hier. En het is waar,

mijn ogen en haren zijn van hem. Donker en krachtig.

Vandaag wordt hij begraven en ik draag voor het eerst in mijn leven een djellaba. Een witte die mijn nichtje me geleend heeft. Mijn hoofd is bedekt met een witte hidjab van mijn tante, zijn zus. Die kreeg ik voordat zij overleed, een aantal jaar geleden. Er zijn al zoveel familieleden overleden. Mijn oma, heldin en sleutelbewaarster van de maraboet, de tombe van de heilige Sidi Ahmed Ben Mansour. Mijn opa, strenge generaal uit de Rif, die ik nooit gekend heb. Mijn oom, mijn vaders jongere broer, op wie hij zo gesteld was, zijn rechterhand en knappe evenbeeld. Mijn tante, zijn zus, die een paar jaar geleden stierf van verdriet nadat haar echtgenoot overleed, mijn nichtje en neefje als wees achterlatend.

De laatst overgebleven broer komt ook, uit Zwitserland. Hij zag mijn vader vorig jaar voor het laatst toen hij hem na dertig jaar eens opzocht in Amsterdam. Nu is hij de familieoudste.

Maar het belangrijkste is dat mijn vader vandaag begraven wordt. Hier in de aarde van de Jebala, in het stadje aan zee met haar helende lucht en magische licht.

Achter de spierwit gekalkte muren die pijn doen aan je ogen en de oude stadsmuur met Portugese stenen. De muren waar ik langs rende als kind, terwijl mijn vader daar muurschilderingen op maakte tijdens het culturele seizoen.

Ik zit binnen met een boek en wacht op het moment dat ik naar buiten stap en mijn voeten op de grond zet, daar waar mijn vader eindelijk is aangekomen. Na al die jaren. Maar ik durf niet, ik blijf nog even binnen. Mis-

schien kan ik de tijd nog stilzetten.

Mijn vader kwam sinds mijn zevende jaar niet meer in Marokko. Zijn geest raakte de weg kwijt. Ik heb hem tijdens mijn bezoeken aan Asilah altijd gemist, terwijl ik dwaalde door de smalle steegjes die mijn voetstappen echoden.

En nu wordt hij hier begraven, op een besloten begraafplaats. Bij de maraboet, het graf van een heilige, een pelgrimsoord. Mijn vader was eigenlijk ook een soort heilige. Nu hij dood is praat iedereen over hem. Hoe goed hij was en hoeveel respect de mensen voor hem hadden. Een man wiens telefoonnummer Marokkaanse gastarbeiders bij zich droegen als ze naar Nederland kwamen. Hij hielp hen aan een baantje, of gaf ze kleding en eten. Hoe hij zijn familie en het huis in de oude medina bleef onderhouden vanuit het buitenland. Mijn vader de weldoener, sterke, gekke, strenge, maar ook liberale vader. Hij benadrukte mijn vrijheid, liet me de keuze te geloven of niet en gaf mij alles wat hij kon geven. Ik was zijn enige, zijn trots.

En ik ga hem begraven, hier in Asilah. Mijn laatste daad voor hem. Zijn schaamte en onmacht die hem verhinderden terug te komen zijn vervlogen. Zijn dood heeft hem gered. Ik leg mijn boek neer en trek de djellaba recht. Voorzichtig sluit ik de deur achter me.

De vrouwen verzamelen zich boven in het ouderlijk huis van mijn vader. Op het moment dat de kist wordt binnengebracht stormt de dochter van mijn vaders zus huilend naar beneden. Ik loop achter haar aan om haar te troosten. Ze heeft mijn vader nooit kunnen ontmoeten

maar sprak hem regelmatig aan de telefoon. Ze zegt dat ze zielsveel van hem hield.

Ik zie dat de kist verzegeld is. Gelukkig blijft hij dicht. Zo wilde ik het ook in Nederland. Ik voel me vreemd rustig. Mijn vader is niet het lichaam in de kist. Hij heeft een ziel en die is al weg. Ik leg ook een arm om mijn neefje van achttien heen, het broertje van mijn nicht. Hij is bijna een meter vijfentachtig, lang voor een Marokkaan. Hij is doodstil, in shock. Hij begroef eerder zijn vader en later zijn moeder.

Ik moet mezelf eraan blijven herinneren dat de kist die voor me staat niet leeg is, dat het lichaam van mijn vader erin ligt. Ondanks de zoetige wierook ruik ik het zelfs een beetje. In Marokko geen elektrische koeling, maar blokken ijs. Een vlieg landt onrustig op de kist. Uit de speakers van de televisie schallen koranverzen. Dan voel ik ineens hoe moe ik ben en verdrietig. De tranen komen en mijn lichaam schokt. Mijn vader ligt hier, een week geleden wist ik niet dat hij zou sterven, laat staan dat ik hem in Marokko zou begraven. Ik had hem nog zoveel willen vragen. Mijn lieve vader, mijn zorgzame vader.

De mannen hier zijn anders, hard. Ze behandelen vrouwen minzaam. Er komt een kennis van de familie binnen. Hij snauwt iets naar mij. Snauwt iets naar mij? Ik mocht hem meteen al niet. Ik zeg twee keer dat ik hem niet begrijp. De zwager van mijn nichtje legt dan rustig uit dat de vrouwen naar boven moeten, want de imam en de *fqih*, een korangeleerde, komen om Gods zegen af te smeken voor het lichaam. Goed. Alles voor mijn vader. Ik

loop langzaam naar boven. Daar op de lange bank vol bedekte vrouwen neem ik plaats en ontvang ik de condoleances.

Door de betraliede opening in de vloer kunnen we alles volgen. Beneden stroomt het vol met mannelijke vrienden en familie. Aan een zijde van de lange bank neemt de *fqi* plaats, vergezeld door de *tulbah*, jonge mannen die de koran uit hun hoofd hebben geleerd. Ze zijn allen in het wit gekleed en reciteren de heilige teksten voor mijn vader. Ook scanderen ze ‘al-Burda’, het mystieke gedicht ter ere van de profeet Mohammed, de zuiverste van alle mensen, legt mijn oudtante uit.

Mohammed is de heer der beide werelden, der beide wezens en der beide groepen:

Arabieren en niet-Arabieren.

Onze profeet, die beveelt en verbiedt en die oprechter is dan ieder ander wanneer hij ja of nee zegt.

Hij is de geliefde op wiens voorspraak wordt gehoopt tegen alle verschrikkingen die (ons) kunnen overvallen.

(*Qasîdat al-Burda*)

Het klinkt heel mooi. Alle vrouwen vallen stil. Het reciteren gaat maar door, urenlang lijkt het. Ik voel me licht in mijn hoofd. Dan hoor ik dat de mannen de kist naar de moskee zullen dragen en daarna doorlopen naar de begraafplaats. De vrouwen gaan niet mee, zij mogen morgen naar de begraafplaats.

‘Maar ik ga nu mee,’ zeg ik verbaasd.

‘Dat mag niet,’ zegt een nichtje.

‘Ik moet nu mee, ik wil nu mee, het is mijn vader!’ roep ik. Ik ben de enige die al die jaren bij hem is gebleven. Ik heb ervoor gezorgd dat hij nu hier is. Ik kan niet blijven zitten! De vrouwen die ik niet herken van vroeger kijken verschrikt. Mijn oudtantes kalmeren me. Het is de gewoonte, vrouwen mee laten gaan naar de begraafplaats is *haram*, brengt ongeluk. Wat een onzin! Ik speel ineens in een slechte film. Mijn moeder weet ook niet wat ze moet zeggen. Ze wil geen scène schoppen, ze is officieel de laatste vrouw van mijn vader. Ik krijg een stuk brood met vijgen waar we hapjes van moeten nemen. Ik krijg niets door mijn keel. Maar ik moet eten, zegt het nichtje.

De mannen beneden zingen ‘Ya Amin’ en de vrouwen herhalen het. Het gebed is ten einde. Alles om me heen is wazig. Dan hoor ik dat er beweging komt in de groep mannen, de kist wordt opgetild en naar de gang gedragen. Ik snel naar de trap en zie mijn Zwitserse oom beneden staan. ‘Ik ga mee,’ zeg ik huilend.

Hij overlegt even met de priesters en komt dan naar me toe. Het is oké, zegt hij. Als de mannen bij de moskee zijn, kan ik volgen. Ik ben blij. De stoet vertrekt en even later loop ik buiten, samen met mijn moeder en oudtante.

Er zit nu ongeveer dertig meter tussen mij en mijn vader. Bij de moskee aangekomen gaan alle mannen naar binnen. Wij moeten buiten blijven. Ik voel me tevreden. Er wordt nu voor hem gebeden, dat heb ik in Nederland drie dagen eerder al meegemaakt.

Daar hadden we een dienst in de moskee georganiseerd voor zijn oude vrienden uit Amsterdam. Er kwa-

men er heel veel opdagen. Mijn moeder, mijn moeders zus, een goede vriendin van mij en ik moesten boven plaatsnemen, in de afgesloten ruimte voor vrouwen, terwijl een jonge imam beneden de dienst leidde voor de mannen. Boven werden we door een bebaarde broeder toegebluft dat we de stoelen richting Mekka moesten neerzetten. Onze lach onderdrukkend verplaatsten we de vier stoelen die we gezellig naast elkaar voor het kijk-raam hadden gezet.

De preek klonk heftig, maar het bleek een mooie tekst en de imam wijdde zelfs een stuk aan mijn zorg voor mijn vader, waarop alle mannen naar boven keken.

Na afloop werd ik naar beneden geroepen door een oudere imam. Hij condoleerde mij persoonlijk met een handdruk. Hij gaf me een envelop van de uitvaartdienst die met de kist was gebracht. De gouden ring van mijn vader die hij droeg toen hij stierf zat erin. Het was de trouwring die hij altijd had omgehouden, ook na de scheiding van mijn moeder. Ik had voorgesteld hem om mijn vaders vinger te laten, maar een moslim wordt naakt begraven, gehuld in slechts een doek. De ring was doorgezaagd. Aan de binnenkant van de ring las ik de trouwdatum en de naam van mijn moeder.

Als de kist de moskee is binnengedragen zegt mijn tante: 'Ik laat jullie alvast zien waar je vader komt te liggen.' We lopen door de Bab al Homar, naar de drukke hoofdstraat vol restaurantjes en terrasjes. De zon staat hoog aan de hemel. Halverwege de straat bevindt zich een trap die naar een witte poort leidt.

We arriveren op een rustige binnenplaats. In het midden staat een kleine maraboet met een zachtblauw koepeldak. We lopen langs de gebedsruimte waar alleen vrouwen zitten. Een jongen met een pet is bezig de hoge witte muren opnieuw te kalken. Nieuwsgierig kijkt hij ons na. Dan gaan we een smeedijzeren hek door en bevinden we ons op een veld met stukken steen en tegels.

Onkruid woekert, maar er groeien ook mooie struiken en bomen. Dan zie ik dat de stenen grafstenen zijn. Ik sta op de begraafplaats van mijn vader.

Een vogel zingt en een zacht briesje streeft mijn gezicht. Ik maak mijn sjaal beter vast. Achteraan is een man aan het werk. Hij heeft een groot gat gegraven en metselt nu de laatste stenen. Dit is het graf van mijn vader, roept hij naar mijn tante. De grafdelver is een leeftijdloze man die ook een pet draagt en een knalgeel T-shirt. Hij kijkt afwezig, maar als mijn tante vraagt of het niet haram is dat ik als vrouw hier ben, zegt hij dat het niet zo is. Het is mijn vader, hem vergezellen zou haram moeten zijn? Hij kent veel dingen die méér haram zijn. Hij roept ons dichterbij. Ik mag het graf zien. Ik voel me vereerd, ik mag als eerste op mijn schoenen met kleine hakken gaatjes in het gras lopen.

Het graf ziet er netjes uit. Rechte stenen afgewisseld met planken. Het is smaller dan ik verwachtte. Maar het zal groot genoeg zijn om zijn lichaam op zijn rechterzij te bergen. Mijn vader ligt hier mooi straks, met zijn hoofd richting Mekka en een palmboom aan zijn voeten, de grootste van het veld.

Dan word ik zenuwachtig, de mannen kunnen ieder

moment de moskee uit komen en ik wil niet weggestuurd worden, naar huis. Mijn tante blijft maar kletsen met de grafdelver, ze vindt het allemaal veel te interessant. Mijn moeder en ik gebaren dat we moeten gaan. 'Goed,' zegt ze, 'dan wachten we wel in de gebedsruimte bij de maraboet.'

De tante spreekt er een tandeloze vrouw aan die dag en nacht bij de maraboet rondhangt en leeft van aalmoezen. Een eigenaardige vrouw gehuld in talloze lappen en sjaals, leunend op een stok. Een vrouw tussen heilig en gekin.

Als de vrouw hoort dat wij hier zijn om mijn vader te begraven, klaagt ze zacht, pakt mijn moeders hand en kust die.

Bij de maraboet komen mensen uit de wijde omtrek, met name vrouwen, om spirituele verlichting te vinden of genezing van hun kwalen. Ook wanneer ze moeite hebben met het vinden van de juiste man of het krijgen van kinderen ondernemen ze een pelgrimstocht om de *baraka*, de goddelijke bovennatuurlijke kracht, te ontvangen via de daar vertegenwoordigde heilige.

Ik ben dankbaar dat mijn vader hier begraven wordt, daar waar het innerlijke en mystieke aspect van het geloof, het soefisme, verbonden is met het dagelijks leven. Waar men God kan bereiken, zonder tussenkomst van strenge geloofsregels of machtige imams.

'Laten we toch maar teruglopen naar de moskee,' zegt mijn tante dan.

De groep mannen komt net de moskee uit met de kist. Familie en vrienden lopen er achteraan, ook mijn neefje met hippe gympen onder zijn djellaba, de kap stoer over

zijn ogen getrokken. Wij sluiten ons aan. Uit een huis verschijnen een paar vrouwen die er vanochtend ook waren. Eentje roept opgewonden dat het haram is dat we meegaan. Mijn tante roept terug dat ze zelf haram is en zich er niet mee moet bemoeien.

Er lopen talloze mensen mee en de kist van mijn vader wordt boven de stoet uit getild. 'Er is geen god dan Allah, Mohammed is zijn profeet,' scanderen ze. Ik waan me even in een nieuwsuitzending van de NOS die de uitvaart van een Palestijnse martelaar verslaat. Een paar Spaanse toeristen blijven verbaasd staan kijken. Zouden ze weten dat ik uit Nederland kom en normaal geen djellaba draag?

We komen aan bij de poort en volgen nu de mannen de begraafplaats op. De stilte maakt plaats voor de bonte stoet mannen die de kist zingend naar het gat dragen.

Uit haar hebben Wij u geschapen
en in haar zullen Wij u doen terugkeren
en uit haar zullen Wij u weer laten opstaan
op de Laatste Dag.

(soera 20:55: TA-Ha)

Daar aangekomen vervolgt de imam zijn gebed. De mannen antwoorden met 'Ya Amin.' Mijn moeder en ik blijven op een afstand staan.

Ik wil niet bewegen, doe alsof ik er niet ben. Alles om te zorgen dat ik getuige ben van de begrafenis van mijn vader. Onze aanwezigheid wordt genegeerd. Alleen een